

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата психологічних наук, доцента, Дудник Оксани Андріївни на дисертаційну роботу Глушченка Микити Олексійовича **«Психологічний зміст Я-концепції осіб з травмою інцесту»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження зумовлена глибокою соціальною та психологічною значущістю проблеми інцесту як однієї з найбільш деструктивних форм сексуального насильства, що здійснюється у межах сімейної системи. Особливу складність цьому феномену надає те, що травматизація відбувається в умовах порушеної довіри до найближчого оточення, що обумовлює глибокі зміни в Я-образі особистості. Попри наявність певної кількості наукових праць, у сучасному психологічному дискурсі недостатньо вивчено специфіку прояву Я-концепції у постраждалих від інцесту осіб, особливо на рівні когнітивних, емоційних і поведінкових характеристик. Потребують подальшого теоретичного і прикладного опрацювання питання визначення чинників формування Я-концепції в умовах родинної сексуальної травматизації та розробка ефективних психологічних засобів підтримки і допомоги. Ураховуючи наведене, слід підкреслити, що тема дисертаційного дослідження є актуальною, міждисциплінарною та має вагоме значення як для розвитку теоретичної психології, так і прикладної психоконсультаційної та психотерапевтичної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри практичної психології та психодіагностики Волинського національного університету імені Лесі Українки, здійснено в межах науково-дослідної теми «Гармонізація психологічного та сімейного благополуччя особистості». Дисертаційне дослідження є складовою частиною науково-дослідницької теми кафедри психології та філософії Буковинського

державного медичного університету «Збереження здоров'я: виклики часу» (шифр 0121U110023).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол №13 від 28 грудня 2021 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Автором чітко структуровано та сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, які відповідають темі роботи. В комплексі з висновками ці складові дослідження дали змогу логічного завершення дисертаційної роботи. Сформульовані висновки у повній мірі відображають евристичний зміст проведених досліджень і відповідають поставленим завданням. Представлені результати дисертаційної роботи Глуценка Микити Олексійовича чітко і в повній мірі інтерпретують актуальність визначеної проблеми та доводять ефективність запропонованої концепції дослідження.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості змісту Я-концепції осіб з травмою інцесту.

Наукова новизна дисертаційної роботи в повній мірі відповідає результатам дослідження. До найбільш значущих наукових результатів треба віднести :

- визначено пріоритетні предиктори функціонування Я-концепції травмованої інцестом особистості. Виведений концепт ґрунтується на трактуванні причин виникнення інцесту у системно-сімейному підході, що виражений ризиками сімейного середовища: порушенням сімейної ієрархії, рольової структури сім'ї, порушенням індивідуалізації, трансгенераційною передачею досвіду травми, залежностями, проектуванням сексуальної фрустрації на дитину, що утворюють передумови інцестуозної, деструктивної динаміки в сімейному середовищі;

- з'ясовано змістовні характеристики та компоненти прояву конструктивного та деструктивного особистісного профілю Я-концепції з травмою інцесту;

– розроблено та емпірично обґрунтовано авторський психодіагностичний опитувальник «Шкала інцестуозності особистості», який відповідає вимогам конструювання психодіагностичних тестів із доведеною валідністю та надійністю результатів;

– апробовано тренінгову програму психологічного відновлення позитивної Я-концепції для осіб з травмою інцесту, що сприяє відновленню конструктивних особистісних компонентів та позитивного самосприйняття осіб, які зазнали внутрішньосімейного сексуального насильства.

Цінність дисертаційного дослідження Глуценка М.О. полягає у науковому обґрунтуванні та подальшому розвитку ефективних підходів до психологічної допомоги особам, які пережили травму інцесту.

Практичне значення одержаних результатів підтверджує низка практико-орієнтованих та апробованих дисертантом напрацювань: можливість використання методичного комплексу для здійснення систематичних емпіричних досліджень Я-концепції осіб з травмою інцесту; можливість враховувати виокремлені структурні компоненти Я-концепції осіб з травмою інцесту під час надання психологічної та психотерапевтичної допомоги цій категорії клієнтів; застосування отриманих результатів у освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти в галузях соціальних та поведінкових наук, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Результати дослідження можуть бути використані у діяльності профільних урядових, неурядових, громадських організацій, центрів соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства, реабілітаційних центрах.

Повнота викладу основних результатів дисертації у публікаціях здобувача. Основні положення й висновки дисертації представлено у 14 публікаціях автора, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях із психології категорії «Б», уключених до переліку, затверджених МОН України, 2 статті в періодичних наукових виданнях, 5 наукових тез опубліковано у матеріалах міжнародних конференцій, 2 – у матеріалах конференції з міжнародною участю та науково-практичного семінару.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому. Дисертаційну роботу викладено на 197 сторінках, із них 178 сторінок основного тексту. Вона складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (252 найменування, 100 з яких іноземними мовами) і додатків.

У *вступі*, автором детально обґрунтовано актуальність обраної теми, мету, завдання та методи дослідження, визначено об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано наукову новизну, практичну значущість отриманих результатів, особистий внесок дисертанта, відображено апробацію матеріалів дисертації.

У першому розділі **«Теоретичний дискурс досліджень явища інцесту в контексті функціонування Я-концепції особистості»** здобувачем проведено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до вивчення феномену Я-концепції та її порушень унаслідок психотравмуючого досвіду, зокрема сексуального насильства у формі інцесту. Автором дисертаційної роботи узагальнено та систематизовано основні підходи до розуміння Я-концепції як динамічної системи уявлень особистості про себе, що має когнітивну, емоційно-оцінкову та поведінково-мотиваційну структуру. Здобувачем актуалізовано вплив дитячої психотравматизації на зміст і функціонування Я-концепції, обґрунтовано що саме інцест як форма внутрішньосімейного насильства має особливо деструктивний потенціал через порушення базової довіри до значущих дорослих.

Дисертантом визначено, що інцест не лише порушує тілесні та емоційні межі дитини, а й істотно деформує її Я-образ, сприяє формуванню хронічного почуття провини, сорому, дефективності, викривленому сприйняттю себе, власної сексуальності та соціальної ідентичності. Здобувачем вперше у системному вигляді охарактеризовано особливості Я-концепції осіб з досвідом інцесту у гендерному аспекті, зокрема акцентовано увагу на більшій схильності чоловіків до порушень у сфері сексуальної ідентичності та уявлень про власну мужність. У третьому параграфі першого розділу здобувачем переконливо показано, що досвід травми інцесту є предиктором розвитку широкого спектру

психопатологічних проявів таких як депресії, тривожні розлади, ПТСР, межові порушення особистості.

Таким чином, перший розділ має логічну структуру, відзначається глибиною аналітичного опрацювання літературних джерел, чіткістю дефініцій, виваженістю наукових суджень. Дисертант демонструє високий рівень теоретичної підготовки, уміння здійснювати комплексний аналіз складних психологічних явищ та формувати обґрунтовані висновки. Зміст розділу повною мірою відповідає поставленим завданням дослідження і забезпечує належне теоретичне підґрунтя для подальшого емпіричного вивчення проблематики.

У другому розділі **«Програма і методи емпіричного дослідження психологічного змісту Я-концепції осіб з травмою інцесту»** здобувачем представлено обґрунтовану програму емпіричного вивчення зазначеного феномену та здійснено ретельну верифікацію застосованого інструментарію. Дисертантом запропоновано авторський психодіагностичний опитувальник «Шкала інцестуозності особистості», валідність і надійність якого підтверджено за ключовими психометричними параметрами (внутрішня узгодженість, ретестова надійність, описова, змістовна та конструктна валідність). Автором переконливо обґрунтовано доцільність розробки власної методики з огляду на делікатність предмета дослідження та необхідність діагностики специфічних проявів травматизації Я-концепції внаслідок сексуалізованих порушень меж особистості.

Здобувачем послідовно реалізовано емпіричну програму, що охоплює як констатувальний, так і формувальний блоки. У межах констатувального етапу автором здійснено порівняльний аналіз особливостей Я-концепції осіб із досвідом інцесту та без нього, виокремлено конструктивні та деструктивні особистісні профілі, проаналізовано структурно-змістовні компоненти Я-образу постраждалих осіб. Заслуговує на увагу детальна операціоналізація досліджуваних показників, що дозволила виявити статистично значущі відмінності між групами досліджуваних.

У ході факторного аналізу дисертант виокремив три змістовні фактори, які є визначальними у структурі деформованої Я-концепції осіб із травмою інцесту:

«травматична особистісна деформація», «дифузність особистісних меж» та «самореалізація через боротьбу». Ці фактори не лише поглиблюють розуміння психологічного змісту Я-концепції постраждалих осіб, але й виступають емпіричними орієнтирами у проектуванні формувального етапу дослідження.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечувалися методологічною основою і теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, вибором відповідних темі методів дослідження, репрезентативністю вибірки, використанням комплексу методів кількісної та якісної обробки отриманих даних, застосуванням сучасного апарату методів математичної статистики.

Третій розділ **«Психологічні аспекти відновлення позитивної Я-концепції для осіб з травмою інцесту»** демонструє високий ступінь практичної орієнтованості та наукової валідності. Представлена авторська структурно-функційна модель психологічного відновлення Я-концепції є комплексною, ґрунтується на сучасних підходах психологічної допомоги, логічно структурує процес відновлення через етапи психоедукації, психокорекції та рефлексії. Розроблена тренінгова програма, що інтегрує когнітивні, емоційні та поведінково-мотиваційні компоненти, була не лише теоретично обґрунтована, а й апробована у форматі формувального експерименту. Наукова новизна розділу підтверджується впровадженням цільових змістовних характеристик Я-концепції осіб з досвідом інцесту як основи для побудови корекційного впливу. Результати експериментального дослідження засвідчили достовірне покращення показників психологічного функціонування (самоприйняття, самоцінність, суб'єктивне благополуччя) та зниження деструктивних феноменів (внутрішня конфліктність, психоемоційна недовіра, дефективність), що свідчить про ефективність інтервенції. Одночасно дисертант демонструє критичність у висновках, вказуючи на потребу у подальшій роботі з учасниками для досягнення цілісної інтеграції позитивної Я-концепції, що підвищує прикладну цінність дослідження та відкриває перспективи для подальших емпіричних розробок. Таким чином, третій розділ є переконливим підґрунтям практичної реалізації результатів дослідження в контексті психологічної допомоги особам з досвідом внутрішньосімейного сексуального насильства.

Загальні **висновки**, зроблені автором дослідження, конкретні, відповідають поставленій меті і завданням дисертації, повністю відображають обсяг проведених досліджень, обґрунтовані і достовірні, оскільки базуються на достатньо великому фактичному матеріалі, опрацьованому за допомогою адекватних статистичних методів.

У **додатках** відображено стимульний матеріал авторської методики «Шкала інцестуозності особистості»; протокол психодіагностичного дослідження за проективною методикою «Blacky Pictures»; акти впровадження результатів.

Подана робота свідчить про наукову зрілість дисертанта, його вміння бачити актуальні проблеми сучасної психологічної науки, готовність розв'язувати їх на достатньому науковому рівні. Аналіз тексту дисертації показав, що дисертаційне дослідження Глуценка М.О. відзначається логічністю і чіткістю викладу матеріалу, є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом високо оцінюючи дисертаційне дослідження Глуценка М.О., відзначаючи його наукову цінність та практичну спрямованість, слід висловити певні зауваження та побажання:

1. Заслуговує підтримки та схвалення прагнення дисертанта приділити багато уваги психологічним особливостям змісту Я-концепції особистості, в наслідок пережитого внутрішньосімейного сексуального насильства, водночас слід би було детальніше розкрити питання взаємозв'язку з іншими формами домашнього насильства, такими як фізичне, психологічне.

2. За результатами дисертаційного дослідження було б цікаво простежити вплив пережитого травматичного досвіду на формування у структурі особистості, наприклад комплексу жертви, комплексу неповноцінності, виникнення Стокгольмського синдрому.

3. Незважаючи на достатню емпіричну складову дослідження, дисертант не деталізує вікові межі учасників, що ускладнює узагальнення результатів на ширші популяції. Враховуючи специфіку Я-концепції, віковий

чинник міг би з'ясувати суперечливі інтерпретації змісту означеної проблематики.

4. У тексті дисертаційного дослідження подекуди спостерігаються стилістичні, синтаксичні та пунктуаційні помилки, які не впливають на зміст, однак знижують рівень загальної мовної культури роботи.

Зроблені зауваження та пропозиції не ставлять під сумнів цінність дисертаційного дослідження Глуценка М.О., яке є завершеним, самостійним і робить істотний внесок у вирішення важливого наукового завдання дослідження психологічного змісту Я-концепції осіб з травмою інцесту.

Висновок про відповідність дисертації вимогам. Дисертаційна робота Глуценка Микити Олексійовича «Психологічний зміст Я-концепції осіб з травмою інцесту» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Глуценко Микита Олексійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Оксана ДУДНИК

